

Sosiaalinen kuntoutus aikuissosiaali- työssä – asiakkuuden syiden ja työtapo- jen moninaisuus kirjallisuuskatsauksen perusteella

Tiina Ahola

OPINNÄYTETYÖ
Lokakuu 2023

Sosionomin tutkinto-ohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomin tutkinto-ohjelma

AHOLA, TIINA

Sosiaalinen kuntoutus aikuissosiaalityössä – asiakkuuden syiden ja työtapojen moninaisuus

Opinnäytetyö 39 sivua
Lokakuu 2023

Vuonna 2014 säädetty uusi sosiaalihuoltolaki sisällytti lainsäädäntöön sosiaalisen kuntoutuksen. Tarkkaa määritelmää laki ei palvelulle anna, joten sen toteutus vaihtelee eri puolilla Suomea. Tässä opinnäytetyössä selvitettiin kirjallisuuskatsauksen avulla, millaisia työmenetelmiä sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa käytetään aikuissosiaalityössä ja millaisia ovat sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden syyt asiakkuudelle.

Opinnäytetyö oli laadullinen, kirjallisuuskatsauksena toteutettu tutkimus. Tutkimusaineisto koostui aiemmista tutkimuksista, joiden aineistona oli aikuissosiaalityön työntekijöiden haastattelut ja kyselytutkimus. Työntekijöiden antamien vastausten perusteella kokosin kirjallisuuskatsauksen aineistosta tietoa, joka vastasi tutkimuskysymyksiini. Tämän tiedon perusteella saatiin kuva siitä, millaisia syitä asiakkuuksille on ja millaisia työtapoja sosiaalisessa kuntoutuksessa aikuissosiaalityössä käytetään.

Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden elämää kuvaavat työntekijöiden näkemysten perusteella vyyhteytyneet ja kasaantuneet ongelmat. Eniten esiin nousevia ongelmia ovat mielenterveyteen ja päihteisiin liittyvät haasteet. Ne vaikeuttavat arjenhallintaa ja aiheuttavat toimintakyvyn heikentymistä. Esiin nousivat myös taloudelliset asiat, mutta ne eivät yksin näyttäytyneet syynä aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudelle. Vaihtelevuutta asiakkuuden syille oli paljon ja siksi myös sosiaalisen kuntoutuksen työtavat vaihtelivat.

Työntekijöiden käyttämät sosiaalisen kuntoutuksen työtavat olivatkin hyvin asiakaslähtöisiä ja riippuivat paljolti asiakkaan elämäntilanteesta ja toimintakyvystä. Jonkin verran työntekijöillä ilmeni rajautunutta näkemystä siitä mitä oma työnkuva sisältää ja missä työtä tehdään. Vaihtoehtoja kuitenkin oli käytettävissä eikä työnantajan mainittu niitä rajaavan. Menetelmänä käytettiin myös ulkopuolisilta tahoilta ostettuja sosiaalisen kuntoutuksen palveluita, kun katsottiin, että oma aika ei riitä tarpeeksi intensiiviseen työskentelyyn. Haastateltujen työntekijöiden itse toteuttama sosiaalisen kuntoutuksen palvelu näyttäytyi kuitenkin suurimmalla osalla työtapana.

Asiasanat: sosiaalinen kuntoutus, aikuissosiaalityö, toimintakyky, arjenhallinta

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

AHOLA, TIINA:

Social rehabilitation in adult social work – various reasons for being customers and work methods

Bachelor's thesis 39 pages
October 2023

Social rehabilitation was included in Finnish legislation in the new Social Welfare Act in 2014. Law is not very accurate, and it is understood quite different ways. In this thesis discovered by means of literature review what kind of methods are used in social rehabilitation in adult social work and what kind of problems are the customers having.

The thesis is qualitative, and the research material being used was previous researches having material from interviews and inquiry of adult social workers. Information about the experiences and views of the adult social workers was brought together to answer my research problems. According to this information it was possible to create a view what kind of service is social rehabilitation in adult social work after amendment.

Customers of social rehabilitation in adult social work have many different, cumulative, problems. The most common problems are mental health and substance use problems. Because of these challenges the customers had trouble to manage their everyday life and had weakened functional ability. There appeared also financial challenges, but they were not the main reason to be customer of social rehabilitation. Reasons were varied and that's why also the content of the service varied.

The methods the adult social workers used depended mainly about the customers life situation and functional ability. There were some limited views among the adult social workers about the content of the work and where to meet customers. However, several options appeared, and the employer was not mentioned to restrict using them. One method used was to buy the service outside the organisation. That was used when the adult social workers didn't have enough time to work intensive enough. Customized service was the most important way to work with the customers in social rehabilitation in adult social work.

Key words: social rehabilitation, adult social work, managing everyday life, functional ability

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSONGELMA	6
3	KESKEISTEN KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELYÄ	7
3.1	Aikuissosiaalityö	7
3.2	Sosiaalisen kuntoutuksen määrittelyä, toteuttamisessa käytettyjä työtapoja ja perusteita asiakkuudelle	9
4	TUTKIMUSMENETELMÄ	12
4.1	Integroiva kuvaileva kirjallisuuskatsaus	12
4.2	Aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit	13
4.3	Tiedonhaku ja hakutulokset	13
4.4	Aineiston analyysimenetelmä	17
5	TULOKSET	19
5.1	Syyt asiakkuudelle aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa	19
5.1.1	Taloudelliset asiat	19
5.1.2	Heikentynyt toimintakyky	20
5.1.3	Arjenhallinnan ongelmat	24
5.2	Sosiaalisen kuntoutuksen työtavat aikuissosiaalityössä	28
5.2.1	Tapaamiset	28
5.2.2	Yhteistyötahojen käyttäminen sosiaalisen kuntoutuksen toteuttajina	29
5.2.3	Työmuotoina yksilötyö ja ryhmänohjaus	31
5.3	Yhteenveto	32
6	POHDINTA	34
6.1.1	Tutkimuksen luotettavuus	35
6.1.2	Mitä kannattaisi tutkia jatkossa	36
	LÄHTEET	37

1 JOHDANTO

Sosiaalinen kuntoutus on laaja käsite ja sen sisältö riippuu paljolti sosiaalisen kuntoutuksen tarjoajasta. Tampereella sosiaalinen kuntoutus on pääosin mielletty kuntouttavaan työtoimintaan liittyvänä matalamman kynnyksen työtoimintana, johon ei edellytetä niin vahvaa sitoutumista kuin kuntouttavaan työtoimintaan osallistujalta. Vasta viime aikoina on alettu enemmän puhua myös sosiaalityöstä sosiaalisena kuntoutuksena ja työmuotojen nimittämistä sosiaalisiksi kuntoutukseksi ollaan vähitellen suunnittelemassa.

Sosiaalinen kuntoutus on ollut kuitenkin lakisääteinen kuntien ja nyt hyvinvointialueiden toteutettava palvelu vuodesta 2015 lähtien. ”Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaalihojauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi” (Sosiaalihoitolaaki 30.12.2014/1301). Sosiaalista kuntoutusta on toteutettu Tampereen kaupungin aikuissosiaalityössä ja nyt Pirkanmaan hyvinvointialueen alaisuudessa, mutta ei siis varsinaisesti sosiaalisen kuntoutuksen käsitteenä.

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on kirjallisuuskatsauksen avulla määrittää mitä kuuluu aikuissosiaalityössä tarjottavaan sosiaalisen kuntoutuksen palveluun ja millaisia ongelmia on asiakkailta, jotka palvelua saavat. Aloitan opinnäytetyön raportin määrittämällä, millaista sosiaalityötä on aikuissosiaalityö ja mitä tarkoittaa sosiaalinen kuntoutus ja millaisia työtapoja siinä käytetään.

Käsitteiden määrittelyn jälkeen kerron millaisen kirjallisuuskatsauksen päädyin tekemään, miten aineisto on etsitty ja millainen oli aineiston analyysimenetelmä. Tämän jälkeen aloitan tutkimustulosten analyysiosion, jossa luokitteluina olen käyttänyt asiakkuuden syitä ja sosiaalisen kuntoutuksen työtapoja.

Lopuksi pohdin vielä tulosten sisältöä, tutkimuksen luotettavuuteen liittyviä asioita sekä mitä aiheesta olisi hyvä tutkia jatkossa.

2 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSONGELMA

Opinnäytetyöni tarkoitus on kirjallisuuskatsauksen avulla tiivistää se mitä viime vuosien tutkimusten perusteella on saatu selville aikuissosiaalityössä toteutettavasta sosiaalisesta kuntoutuksesta. Tavoite on selvittää, millaisia syitä asiakkuuksille on sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa aikuissosiaalityössä sekä millaisia työtapoja sosiaalisessa kuntoutuksessa käytetään. Koska aineistojen tutkimustulokset perustuvat työntekijöiden vastauksiin, huomioon otettavaa on, että näkökulma on sosiaalista kuntoutusta toteuttavien aikuissosiaalityön työntekijöiden. He ovat kuitenkin asiantuntijoita tuottamaan tietoa asiakkuuteen ohjautumisen syistä ja käyttämistään työtapoista, joten näkökulma on sopiva tälle tutkimukselle.

Asettamani tutkimuskysymykset ovat:

Millaisten syiden vuoksi asiakkaat ovat ohjautuneet aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen palveluun?

Millaisia työtapoja käytetään aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa?

Sosiaalihuoltolain uudistus tuli voimaan vuonna 2015 ja sosiaalinen kuntoutus säädettiin kuntien velvollisuudeksi järjestää sosiaalitoimessa. Siksi näen mielekkäänä koota yhteen sen, millaisia tuloksia tutkimuksilla on saatu aikaan sosiaalisesta kuntoutuksesta aikuissosiaalityössä lakiuudistuksen jälkeen. On myös mielenkiintoista verrata miten eri tutkimuksissa näyttäytyvät sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden elämäntilanteissa ilmenevät haasteet ja mitkä asiat nousevat esille. Lisäksi työntekijöiden tapa tehdä työtä aikuissosiaalityön kuntoutuksen parissa on mielenkiintoinen tutkimuskohde, koska laki antaa kuitenkin paljon joustonvaraa työnkuvan suhteen.

3 KESKEISTEN KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELYÄ

3.1 Aikuissosiaalityö

Sosiaalityö on laissa määritelty sosiaalipalvelu. Lain mukaan sosiaalityötä toteuttavat sosiaalialan ammattilaiset. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.) Aikuissosiaalityötä osana työikäisten palvelua ja sosiaalihuoltoa toteuttavat PRO SOS -hankkeen mukaan virkavastuussa olevat sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat (PRO SOS 2017-2019). Sosiaalityössä asiakkaalle muodostetaan tuki- ja palvelukokonaisuus, jossa huomioidaan myös muiden toimijoiden tarjoama tuki. Laki edellyttää myös palvelukokonaisuuden toteutumisen ja vaikuttavuuden seuranta. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.) Aikuissosiaalityön työntekijät ovat maisterintutkinnon suorittaneita sosiaalityöntekijöitä, ammattikorkeakoulusta valmistuneita sosiaaliohjaajia. Tilapäisesti aikuissosiaalityössä saa työskennellä myös alaa opiskelevia henkilöitä, jotka täyttävät lain määrittelemät kriteerit tai henkilöitä, jotka ovat suorittaneet soveltuvan korkeakoulututkinnon (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 26.6.2015/817.).

Blomgrenin & Kivipellon (2012) raportoinnin Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen valtakunnallisen aikuissosiaalityön kartoituksen mukaan aikuissosiaalityön asiakkaiksi kuuluvat erityisesti päihteidenkäyttäjät, työttömät sekä nuoret asiakkaat. Asiakkaiden kanssa työstettäviin asioihin kuuluvat myös talousasiat sekä yleisesti elämänhallintaan liittyvät asiat. Työhön kuuluu myös olennaisena osana verkostotyö muiden toimijoiden kanssa. Aikuissosiaalityössä nähdään ongelmien yhteiskunnalliset kytkökset, mutta sosiaalityön kohteena katsotaan yleensä olevan asiakas. Työntekijät korostivat, että tärkeintä oli kuunnella, kannustaa ja tukea asiakkaita sekä osoittaa heille empatiaa. Muita asiakkaiden hyväksi tehtäviä asioita olivat palveluohjaus, etuusasioista huolen pitäminen sekä muu talousasioihin liittyvä sekä opiskelu- ja työpaikan haussa auttaminen ja kriisitilanteissa tukeminen. (Blomgren & Kivipelto 2012, 4–5, 17, 51.)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportin Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa kirjoittaneiden Blomgrenin ym. (2016a) mukaan asiakkaiden aktivointi

näyttäytyi vakiintuneena osana sosiaalityötä, kun sosiaalityöhön kohdistuvat suuret muutospaineet olivat alkaneet näkyä vuonna 2013. Tarve jalkautumiselle tunnistettiin, mutta se ei ollut käytäntönä eikä ollut edellytyksiä tavoitteelliselle toiminnalle. Toimeentulotuki maksettiin sosiaalihuollosta ja olikin suurta vaihtelua siinä, miten asiakkailta ohjailtiin sosiaalityön ja toimeentulotuen välillä. Asiakkaille tärkeää oli oma työntekijä, yhteydenoton helppous ja päätöksenteon läpinäkyvyys. (Blomgren ym. 2016a, 4–5, 157.) Vuonna 2017 perustoimeentulotuen siirtyä Kelalle oli sosiaalityötä alettava uudistaa. Tavoitteena oli asiakkaiden hyvinvoinnin edistäminen ja tarpeisiin vastaaminen sekä sosiaalisen kuntoutuksen työotteen ottaminen käytäntöön. (Blomgren ym. 2016b, 5, 7–8.)

Aikuissosiaalityön uudistus on siis ollut käynnissä vuoden 2017 alusta lähtien. Nykypäivän aikuissosiaalityötä kuvaa Blomgrenin ja Kivipellon (2012) mukaan suunnitelmallisuus, tavoitteellisuus ja moniammatillisuus (Blomgren & Kivipelto 2012, 58.). Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisesti palveluprosessin ensimmäinen vaihe alkaa, kun tuen tarpeessa olevasta ihmisestä tulee tieto sosiaalihuoltoon. Tässä vaiheessa pitää aloittaa palvelutarpeen arviointi viivytyksettä, mikäli sille katsotaan tarvetta olevan. Tämä on asiakkaalle vapaaehtoista ja asiakkaan omia mielipiteitä ja toiveita on kuunneltava. Palvelutarpeen arviointi on yhteenveto asiakkaan elämäntilanteesta ja siitä millaista tukea hän tarvitsee. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.)

Palvelutarpeen arvioinnin jälkeen ja sen pohjalta laaditaan sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) mukaisesti asiakassuunnitelma yhdessä asiakkaan kanssa. Asiakassuunnitelmaan kirjataan tuen tarve, tavoitteet ja tarvittavat palvelut. Asiakkaan kanssa pohditaan suunnitelmaan myös mitkä ovat hänen vahvuuksiaan ja millaiset voimavarat asiakkaalla on. Lisäksi asiakassuunnitelmaan kirjataan asiakkuuden suunniteltu kesto ja kuinka usein tapaamisia tulee olemaan. Laadittua suunnitelmaa seurataan ja tarvittaessa päivitetään säännöllisesti. Kun asiakas on sosiaalihuollon palvelussa asiakkaana, on hänellä oltava omatyöntekijä, joka on kunnan palveluksessa. Mikäli asiakkaalla on erityisen tuen tarve, on omatyöntekijän oltava sosiaalityöntekijä. Ainoastaan mikäli tuen tarve on hyvin lyhyt, ei omatyöntekijää ole tarpeen järjestää. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.)

Aikuissosiaalityö on siis suunnitelmallista, tavoitteellista ja aikuissosiaalisuuden asiakkuudelle määritellään alku ja loppu. Joskus varsinaista asiakkuutta ei edes aloiteta, vaan yksittäinen neuvonta- tai ohjaustapaaminen riittää. Tavoite on kuitenkin löytää ratkaisuja ongelmiin, joiden vuoksi neuvontaa tai ohjausta on haettu tai varsinainen prosessimainen aikuissosiaalityön asiakkuus on alkanut. PRO SOS -hankkeen mukaan aikuissosiaalityö yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa auttaa asumisen, toimeentulon, toimintakyvyn ja osattomuuden aiheuttaessa haasteita elämässä. Aikuissosiaalityö luokitellaan taloudelliseen tilanteeseen liittyviin sosiaalipalveluihin, asumispalveluihin sekä osallisuutta ja arkea tukeviin sosiaalipalveluihin. Aikuissosiaalityön yhteiskunnallinen merkitys näkyy tiedon tuottajana sosiaalisista ongelmista sekä puutteista, joita vaikeissa elämäntilanteissa elävillä ihmisillä on. Aikuissosiaalityö myös säästää yhteiskunnan kustannuksia tarjoamalla yhteiskunnalle edullisempia palveluita niitä tarvitseville asukkailla. Myös syrjäytymisen estäminen ja turvallisempi arki sekä yhteistyön järjestäminen eri tahojen kanssa tuo PRO SOS -hankkeen mukaan yhteiskunnallista hyötyä. (PRO SOS 2017-2019.) Tässä opinnäytetyössä keskitytään aikuissosiaalityössä tarjottavaan sosiaalisen kuntoutuksen palveluun, joka kuuluu osallisuutta ja arkea tukeviin palveluihin.

3.2 Sosiaalisen kuntoutuksen määrittelyä, toteuttamisessa käytettyjä tapoja ja perusteita asiakkuudelle

Nykyinen sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301) astui voimaan vuonna 2015. Sen 17§:ssä säädetään, että kuntien ja hyvinvointialueiden sosiaalipalveluiden on järjestettävä sosiaalista kuntoutusta. Aiemmin velvoitetta ei ollut. Laki ei kuitenkaan määritä kuinka paljon sosiaalisen kuntoutuksen palveluita on järjestettävä eli kunnat saavat määrittää määrän tarpeiden perusteella.

Sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 17 §:ssä sosiaalinen kuntoutus on määritetty seuraavasti:

Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi,

syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu:

- 1) sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen;*
- 2) kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen;*
- 3) valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan;*
- 4) ryhmätoiminta ja tuki sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin;*
- 5) muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet.*

Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä.

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun pitää olla suunnitelmallista ja tavoitteellista, jotta siihen osallistuminen määritellään kuntoutukseksi. Sosiaalisen kuntoutuksen periaatteena on asiakkaan integroituminen osaksi yhteiskuntaa kykyjensä ja suoriutumisensa mukaisesti. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 57.) Sosiaalisen kuntoutuksen monialaisuus edellyttää yhteistyötä lääkinnällisen, ammatillisen ja kasvatuksellisen kuntoutuksen kanssa. Tarvittaessa sosiaalisen kuntoutuksen palveluun yhdistetään esimerkiksi päihde- ja mielenterveyshoito tai muu tarvittava tuki. Hyvinvointialueiden velvollisuudesta järjestää päihde- ja riippuvuustyön erityistä palvelua säädetään erikseen sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 24 a §:ssä. (Sosiaali- ja terveysministeriö n.d.)

Sosiaali- ja terveysministeriön (n.d.) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen tarkoitus on tukea sosiaalista toimintakykyä ja parantaa sekä ylläpitää elämänhallintaa. Tavoitteena on myös ehkäistä ja vähentää syrjäytymistä sekä edistää osallisuutta. Nämä tavoitteet pyritään saavuttamaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin. Käytännön tavoitteena voi olla esimerkiksi opetella arkielämän taitoja, päihteetöntä elämää, koulutuksen hankkiminen, työelämätaitojen harjoittelu tai ryhmässä toimiminen. (Sosiaali- ja terveysministeriö n.d.)

Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkailla voi siis olla monenlaisia haasteita elämäntilanteessaan ja on vaikea rajata sitä millainen asiakas täyttää asiakkuuden kri-

teerit. Sosiaali- ja terveysministeriön (n.d.) mukaan sosiaalinen kuntoutus perustuu ymmärrykseen siitä, että asiakkaan kasautuneet ja pitkittyneet ongelmat vaativat kokonaisvaltaista työskentelyä tai asiakkaan elämäntilanne vaatii muusta syystä sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamista ja osallisuuden edistämistä. Tuen tarve määritellään yhdessä asiakkaan kanssa ja siitä tehdään asiakkaalle virallinen päätös. Huomioon otettavaa kartoituksessa on esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyys, oppimisongelmat, vammaisuus ja mielenterveysongelmat. (Sosiaali- ja terveysministeriö n.d.)

Sosiaalisessa kuntoutuksessa yhdistetään sosiaali- ja terveysministeriön (n.d.) mukaan yksilöllinen ja toiminnallinen tuki. Tuki voi olla esimerkiksi toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittämistä, neuvontaa, ohjausta, elämänhallinnan ja arkipäivän toimien valmennusta ja se voi olla myös ryhmätoimintaa. (Sosiaali- ja terveysministeriö n.d.) Työtapojen suhteen ei ole tarkkaa määritelmää ja se antaa-kin sosiaalista kuntoutusta toteuttavalle työntekijälle mahdollisuuden tehdä työtä asiakaslähtöisesti perustuen asiakkaan tarpeeseen ja toiveeseen. Valittavissa on esimerkiksi yksilöllisen ohjauksen työtapaa tai ryhmätoiminnan ohjaaminen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaiseman Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaan (2017) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen työtapoina voidaan käyttää psykososiaalista tukea ja lähityötä eli kotikäyntejä, mukana kulkemista ja sekä ryhmätoimintaa tai muuta mikä tukee asiakkaan kuntoutusta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 57.) Työtavan valinnassa saattaa tietenkin tulla resurssien puitteissa tai erityisosaamisen perusteella rajoitteita, jotka ohjaavat työtavan valintaa. Myös sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen määrittelyn vaihtelevuus ammattilaisten toimesta saattaa vaihdella ja vaikuttaa työtapojen valintaan. THL:n (2017) toteuttaman SOSKU-hankkeen osana toteutetun kuntakyselyn tuloksissa kerrottiin tehostetun tuen ja ohjauksen, ryhmätoiminnan, sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden ja arkipäivän toiminnoista suoriutumisen olevan yleisimpiä työtapoja. Lähityö ja palvelun asiakaslähtöisyyden merkitys korostui tutkimuksissa. Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun toteuttamisen selkeydessä ja vastuunjaossa nähtiin kuitenkin kehittämisen varaa. (Puromäki ym. 2017, 25–29.)

4 TUTKIMUSMENETELMÄ

4.1 Integroiva kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Opinnäytetyöni metodina on käytetty kirjallisuuskatsausta. Kirjallisuuskatsaus tarkoittaa sitä, että tutkimuskysymykseen vastataan etsimällä ja analysoimalla siihen liittyvää kirjallisuutta. Aveyardin (2014) mukaan kirjallisuuskatsaukset ovat hyödyllisiä ja tärkeitä terveys- ja sosiaalialalla, koska niissä vertaillaan useamman samasta aiheesta tehdyn tutkimuksen tuloksia. Johtopäätöstä vain yhden tutkimuksen perusteella ei voida luotettavasti tehdä. Lisäksi kirjallisuuskatsauksen perusteella voidaan saada aikaan uusia tutkimustuloksia ja johtopäätöksiä. Kirjallisuuskatsauksessa käytetyt eri kirjallisuuslähteet täydentävät toinen toisiaan ja se tekee kirjallisuuskatsauksesta hyödyllisen metodin tutkimuksen tekemiseen. (Aveyard 2014, 7–8.)

Kirjallisuuskatsauksia on erityyppisiä. Salmisen (2011) mukaan kirjallisuuskatsauksen perustyyppit ovat kuvaileva ja systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysi. Yleisin näistä on kuvaileva kirjallisuuskatsaus ja sitä käytän tässä opinnäytetyössä. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus ei sisällä tiukkoja sääntöjä ja aineiston voi valita ilman metodisia sääntöjä. Myös tutkimuskysymykset voidaan asettaa vapaammin kuin systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa tai meta-analyysissa. (Salminen 2011, 6.)

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus jaetaan kahteen alatyyppiin: narratiiviseen ja integroivaan (Salminen 2011, 6). Käytän näistä integroivaa tapaa. Sitä käytetään, kun tarkoitus on antaa ilmiöstä mahdollisimman monipuolinen kuvaus. Integroiva kirjallisuuskatsaus muistuttaa suurelta osin systemaattista kirjallisuuskatsausta ja siksi se joidenkin kirjoittajien toimesta luokitellaankin systemaattiseksi. (Salminen 2011, 8). Integroiva kirjallisuuskatsaus mahdollistaa kirjallisuusaineiston kriittisen arvioinnin sekä sen avulla voidaan tuottaa uutta tietoa jo tutkitusta aiheesta (Toraco 2005).

4.2 Aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Aineiston sisäänottokriteeriksi muodostui ensinnäkin se, että tutkimus on tehty aikaisintaan vuonna 2017, jolloin uusi sosiaalihuoltolaki (1301/2014), joka tuli voimaan vuonna 2015, on ollut voimassa riittävän pitkään ja tutkimusaineisto on tämän uuden sosiaalihuoltolain ajalta. Poissulkukriteerinä oli siten ennen vuotta 2017 tehdyt tutkimukset. Aineistoksi valitun tutkimuksen tuli myös sisältää olennaista tietoa siitä, millaisia työtapoja käytettiin sosiaalisessa kuntoutuksessa aikuissosiaalityössä. Mikäli tutkimuksesta ei löytynyt tutkimuskysymyksen kannalta olennaista tietoa, se poissuljettiin. Aineiston piti myös sisältää tietoa joko vain yksilötyönä tai yksilötyönä sekä ryhmätoimintana toteutettavasta sosiaalisesta kuntoutuksesta aikuissosiaalityössä, joten poissulkukriteerinä toimi pelkästään ryhmätoiminnasta kertovat tutkimukset.

Sisäänottokriteerinä oli myös se, että tutkimus oli suomeksi, joten poissulkukriteerinä oli muulla kuin suomen kielellä tehty tutkimukset. Suomen kielen lisäksi sisäänottokriteerinä toimi aineiston saatavuus valitusta tietokannasta. Sopivat lähteet olivat opinnäytetyöt, kandidaatintutkielmat, maisterintutkielmat ja pro gradu -tutkielmat sekä väitöskirjat. Mikäli aineisto ei ollut saatavilla kokonaisuudessaan, se poissuljettiin.

Määrittelin sisäänottokriteeriksi myös sellaiset tutkimukset, joissa aineisto koostui jollain tavalla työntekijöiden näkökulmasta joko haastatteluin tai kyselyin toteutettuna. Poissulkukriteeriksi muodostui siten tutkimukset, joissa aineistoa ei oltu kerätty työntekijöiltä.

4.3 Tiedonhaku ja hakutulokset

Aveyardin (2014) mukaan kirjallisuuskatsauksen tiedonhaku tehdään pääasiassa sähköisistä tietokannoista, mutta systemaattinen ja tarkoin valitutkaan hakusanat eivät takaa parhaimpia mahdollisia hakutuloksia. Siksi tutkimukseen voidaan lisäksi ottaa aineistoa esimerkiksi kirjallisuusaineiston varsinaisen alun perin valitun kirjallisuusaineiston lähteiden perusteella, mikäli niistä löytyy hyödyllisiä lähteitä. (Aveyard 2014, 89–91.)

Tiedonhaku kirjallisuuskatsaustani varten tehtiin Finna- tietokannasta sekä google scholarista. Finnasta löytyy kattavasti eri tieteenalojen julkaisuja ja eri op-pilaitoksissa tehtyjä opinnäytetöitä, kandidaatintutkielmia ja maisterin- sekä pro gradu – tutkielmia ja väitöskirjoja. Hakusanoiksi valitsin aikuissosiaalityö AND so-siaallinen AND kuntoutus, jotka löytyvät joko otsikosta tai nimekkeestä. Hakutu-lokset rajasin koskemaan opinnäytetöitä aikaisintaan vuodelta 2017. Opinnäyte-työn alle kuuluivat amk-opinnäytetyöt, ylempi amk-opinnäytetyöt, kandidaatintut-kielmat, maisterintutkielmat, pro gradu -tutkielmat sekä väitöskirjat. Valitsin ha-kuehtoihin myös suomen kielen.

Finnan hakutuloksista valitsin sellaiset neljä tutkimusta, jotka vaikuttivat otsikon perusteella sisältävän tutkimuskysymykseeni sosiaalisesta kuntoutuksesta ai-kuissosiaalityössä vastaavaa tietoa. Tiivistelmien perusteella päätin alkaa tutkia tutkimuksia tarkemmin. Kaksi tutkimuksista oli amk-opinnäytetöitä, yksi oli yamk-opinnäyte ja yksi maisterintutkielma. Kaikissa oli tutkimuksen aiheena sosiaali-nen kuntoutus ja nimenomaan aikuissosiaalityössä, kuten edellytinkin. Kaikissa oli myös näkökulmana työntekijän kertoma näkökulma. Yhdessä tutkimuksessa haastattelu oli tehty myös asiakkaille, mutta tämä ei poissulkenut tutkimusta, koska asiakkaiden näkökulma oli niin erillinen tutkimuksessa, että siihen kantaa ottamatta jättäminen ei heikentänyt mielestäni tutkimuksen luotettavuutta. Google scholarista puolestaan valitsin yhden yamk- opinnäytetyön, joka löytyi sa-moilla hakuehdoilla ja jota ei Finnan kautta hakutuloksiin tullut.

Hakutuloksista rajasin pois tutkimukset, jotka koskivat pelkkää ryhmämuotoista sosiaalista kuntoutusta, koska kiinnostuksen kohteena minulla tässä kirjallisuus-katsauksessa on yksilöohjauksena toteutettu sosiaalinen kuntoutus aikuissosiaa-lityössä. Yksilöohjauksen ohessa tarjottu ryhmätoiminta ei kuitenkaan johtanut tutkimuksen poissulkemiseen. Tutkimuksissa myös käsiteltiin aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen menetelmiä ja asiakkuuden syitä. Hakutuloksiin oli va-likoitunut myös tutkimus koskien palvelusetelien käyttöä sosiaalisen kuntoutuk-sen palveluissa ja sen rajasin myös pois. Pois rajatuksi tuli myös työttömien työn-hakijoiden terveyden edistämistä ja kuntoutumista koskeva tutkimus, koska tutki-mukseni rajauksena eivät olleet työttömät työnhakijat. Yhden tutkimuksen rajasin

pois sillä perusteella, että se oli tehty kirjallisuuskatsauksena käyttäen aineistona erilaisia raportteja ja kuntakyselyitä eikä siksi antanut vastauksia tutkimuskysymyksiini.

Taulukko 4. Kirjallisuuslähteet		
Työ	Teema	Miten ja keneltä tiedot on kerätty
Kastarinen, N., Kärkkäinen, M. 2021. Sosiaalinen kuntoutus aikuis-sosiaalityön näkökulmasta. Opinnäytetyö.	Sosiaalinen kuntoutus Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityön työntekijöiden mielestä.	Aikuissosiaalityön työntekijöiden yksilöhaastattelut.
Timo, A. 2018. Sosiaalinen kuntoutus – Sosiaalisen kuntoutuksen jäsentäminen. Opinnäytetyö. YAMK.	Sosiaalisen kuntoutuksen kehittäminen ja jäsentäminen aikuissosiaalityön palveluna Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä.	Sosiaaliohjaajien, sosiaalityöntekijöiden sekä esihenkilöiden ryhmähaastattelut.
Walo, V. 2017. Sosiaalinen kuntoutus Vantaan aikuissosiaalityössä. Nuorten aikuisten parissa työskentelevien sosiaalialan ammattilaisten kertomana. Opinnäytetyö. Ylempi AMK.	Sosiaalisen kuntoutuksen toteutuminen nuorten aikuisten kanssa tehtävässä aikuissosiaalityössä.	Vantaan kaupungin aikuissosiaalityön nuorten tiimin työntekijöiden haastattelu.
Koponen, M. 2019. Sosiaalinen kuntoutus Porin aikuissosiaalityössä – Palvelun kuvaus ja kehittämistarpeen selvitys. Opinnäytetyö.	Sosiaalinen kuntoutus on Porin aikuissosiaalityössä, kohderyhmä ja tavoitteet.	Aikuissosiaalityön työntekijöille tehty kysely.
Vehniäinen, M. 2019. Sosiaalinen kuntoutus kunnallisessa aikuissosiaalityössä. Maisterintutkielma.	Sosiaalinen kuntoutus osana kunnallista aikuissosiaalityötä.	Sosiaalityöntekijöiden haastattelu.

4.4 Aineiston analyysimenetelmä

Käytin aineiston analyysissa aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Tuomen ja Sarajärven mukaan (2018) tällaisessa analyysimenetelmässä aineistosta etsitään eroja ja yhtäläisyyksiä. Sisällönanalyysin keinoin tutkimusaineiston sisältö tiivistetään ja luokitellaan niin, että aineiston sisältämä ei informaatio ei katoa. Tuomi ja Sarajärvi huomauttavat kuitenkin, että kirjallisuuskatsauksessa sisällönanalyysi on aina vain apuväline, jolla aineisto järjestetään ja ryhmitellään. Vasta luokien sisällön tarkastelu lähdeaineistoon perustuen antaa tutkimukselle tuloksia. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin kolme vaihetta Tuomen ja Sarajärven mukaan ovat aineiston pelkistäminen eli redusointi, aineiston ryhmittely eli klusterointi ja teoreettisten käsitteiden luominen eli abstrahointi. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Ensimmäisessä varsinaisessa sisällönanalyysin vaiheessa eli pelkistämässä aineistosta karsitaan pois se, mikä on epäolennaista tutkimukselle. (Tuomi & Sarajärvi 2018). Kirjallisuuskatsauksessani pelkistäminen tehtiin siten, että pelkistin tulokset vain niihin osiin, joissa puhuttiin sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaista ja sosiaalisen kuntoutuksen työtavoista eli niihin, jotka liittyivät tutkimuskysymyksiini.

Pelkistämisen jälkeen oli vuorossa aineiston luokittelu. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan aineiston luokittelussa samaa ilmiötä kuvaavat käsitteet ryhmitellään omiksi luokikseen. Luokittelin aineiston siten, että sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuteen johtaneiden syiden luokkaan määrittelin kuuluvaksi talousasiat, heikentyneen toimintakyvyn ja arjenhallinnan ongelmat. Ne kuvasivat syitä, miksi asiakas oli aikuissosiaalityön palvelun asiakkaaksi päätenyt ja vastaavat tutkimustehtävässäni määrittämäni kysymykseen asiakkuuden syistä. Sosiaalisen kuntoutuksen työtapoihin puolestaan luokittelin kuuluvaksi tapaamiset, asiakkaan ohjaamisen muille tahoille sekä yksilöohjauksen ja ryhmäohjauksen työmuotoina. Nämä esiintyivät aineistoni tutkimuksissa työtapoina, joita tutkimuksiin vastanneet työntekijät asiakkaille tarjosivat ja käyttivät. Luokittelun jälkeen luokkia analysoidaan aineiston avulla (Tuomi & Sarajärvi 2018).

Kirjallisuuskatsaukseni aineiston analyysi eteni siten, että kävin läpi luokitteluihin määrittelemiäni käsitteitä aineistosta läpi ja merkitsin samankaltaisuudet ja eroavaisuudet eri tutkimusten välillä. Tämän jälkeen jatkoin analyysiä kokoamalla aineistojen antamaa informaatiota luokittelujen alle viitaten aineistoihin. Täysin päällekkäisyyttä ei pystynyt välttämään, koska käsittelemäni asiat kytkeytyvät osittain niin kiinteästi toisiinsa, mutta pyrin kokoamaan analyysin siten, että se olisi selkeä lukea.

5 TULOKSET

5.1 Syyt asiakkuudelle aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa

Käyttämäni aineiston mukaan pääsyyn asiakkuudelle muodostavat mielenterveys- ja päihdeongelmat. Näiden aiheuttamina asiakkailla on arjenhallinnan haasteita sekä heikentynyt toimintakyky, jotka sitten muodostavat taas erilaisia yksittäisiä ongelmia arjessa. Myös taloudelliset syyt, työttömyyteen ja opiskeluun liittyvät haasteet sekä kotoa poistumisen vaikeus otettiin aineistoissa esille. Mikään ei yksinään selvästi näyttäytynyt aineistojen mukaan olevan asiakkuuden syynä, vaan kyse vaikutti olevan usean eri osa-alueen ongelmista.

5.1.1 Taloudelliset asiat

Kaikkien kirjallisuuskatsauksessa aineistona käyttämäni tutkimusten perusteella talousasiat liittyivät elämäntilanteen ongelmiin jollain tasolla ja mainitsemisen arvoisesti, mutta olivat kuitenkin vain osa ongelmavyöhytiä eivätkä pääosassa. Walon (2017, 42) mukaan taloudellisen tilanteen paikkaaminen ehkäisevällä toimeentulotuella ei näyttäytynyt suuressa roolissa asiakkaiden tuen tarpeissa. Kuitenkin talousasioiden käsittely tai ongelmaksi luokiteltava taloustilanne liittyi sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden syihin Walon (2017) tutkimuksen lisäksi Kastarisen & Kärkkäisen (2021, 35), Koposen (2019, 20), Vehniäisen (2019, 36) sekä Timon (2018, 65) tutkimuksissa. Vehniäinen (2019, 36) mainitsee yhtenä asiakkuuden kriteerinä pitkittyneen toimeentulotukiasiakkuuden. Koposen tutkimuksen tuloksissa asiakkuuden kriteerinä puolestaan mainittiin asiakkaan tulotason turvaaminen, mutta keinoja siihen ei määritetty. Taloudellista avustamista kertoi tutkimuksensa tuloksissa ilmenneen vain Timon tekemien haastattelujen perusteella. Tällöinkin avustus oli myönnetty harrastuksen tukemiseen eikä suoraan toimeentuloon liittyvänä. (Timo 2018, 61.)

5.1.2 Heikentynyt toimintakyky

Yksilön toimintakyky luokitellaan THL:n (2023) mukaan fyysiseksi, psyykkiseksi, kognitiiviseksi ja sosiaalseksi toimintakyvyksi. Fyysinen toimintakyky tarkoittaa sitä, miten ihminen selviytyy fyysisesti arjen tehtävistä. Psyykkinen toimintakyky tarkoittaa puolestaan yksilön voimavaroja, joiden avulla arjen haasteet ja erilaiset kriisitilanteet pystytään selvittämään. Psyykkisellä toimintakyvyllä on yhteys myös elämänhallintaan ja mielenterveyteen. Kognitiivisella toimintakyvyllä tarkoitetaan tiedonkäsittelyyn liittyvää arjessa suoriutumista. Sosiaaliseen toimintakykyyn liittyy yksilö, yksilön sosiaalinen verkosto, ympäristö, yhteisö ja yhteiskunta. Sosiaalista toimintakykyä tarvitaan erilaisissa vuorovaikutustilanteissa sekä kun on tarve olla sosiaalisesti aktiivinen ja jotta voi kokea osallisuutta. (THL:n 2023.) Sosiaalisessa kuntoutuksessa vahvistetaan erityisesti sosiaalista toimintakykyä, mutta yksilön hyvinvointiin liittyvät kaikki toimintakyvyn osa-alueet (Karjalainen ym. n.d.).

Toimintakyky on siis hyvin laaja käsite eikä voi sanoa, että sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena olisi vahvistaa vain sosiaalista toimintakykyä. Se näyttäytyy kuitenkin aineistona käyttämieni tutkimusten perusteella toisena pääasiallisena toimintakyvyn ulottuvuutena, jonka heikentyminen on johtanut aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen palvelun asiakkuuteen. Toinen tutkimukseni kannalta olennainen ja aineiston perusteella keskeinen toimintakyvyn ulottuvuus on psyykkinen toimintakyky, joka on yhteydessä mielenterveyteen sekä päihderiippuvuuteen.

Mielenterveys- ja päihdeongelmat

Mielenterveyden ongelmat olivat aineiston mukaan yksi keskeisistä toimintakykyä heikentävistä ja aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen palvelun asiakkuuteen johtaneista syistä samoin kuin päihdeongelmat. Mielenterveys- ja päihdeongelmat liittyvät sekä sosiaalisen, psyykkisen että myös kognitiivisen toimintakyvyn heikkenemiseen (Pitkänen & Levola 2016, Duodecim 1995), joten niiden rajaaminen vain jonkin toimintakyvyn ulottuvuuden alle ei olisi mielekäästä.

Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkailta saattoi tilanne, että päihde- ja mielenterveyspalveluihin ei ollut kontaktia eikä minkäänlaista kuntoutussuunnitelmaa ennen sosiaalisen kuntoutuksen palveluun tuloa. Timo (2018) kirjoittaa tutkimustuloksissaan, että päihdeongelmista kärsivät asiakkaat olivat päihdepalvelujen ulkopuolella tai palveluja ei ollut tarjolla. Mielenterveysongelmista kärsivillä asiakkailla puolestaan oli esimerkiksi sosiaalisten tilanteiden pelkoa tai paniikkihäiriö. Nämäkin asiakkaat olivat mielenterveyspalveluiden ulkopuolella tai mielenterveysongelmia ei oltu diagnosoitu. (Timo 2018, 65.) Päihde- ja riippuvuustyön erityisistä palveluista sekä mielenterveyspalveluista säädetään sosiaalihuoltolaissa (30.12.2014/1301). Sen mukaan päihteiden ongelmakäytöstä tai muusta riippuvuuskäyttäytymisestä johtuvaan tuen tarpeeseen kohdistettuja erityisiä palveluja on järjestettävä sosiaalityönä, sosiaaliohjauksena, sosiaalisena kuntoutuksena tai asumispalveluina. Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaan mukaan päihdetyössä sosiaali- ja terveydenhuolto toimivat yhdessä. Samoin toimitaan mielenterveys-työn osalta, jossa sosiaalihuollon tehtävä on auttaa asiakasta hoitoon ohjautumisessa, motivoinnissa ja tuen tarpeiden mukaisina palveluina. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.) Laki siis edellyttää molempien, sekä sosiaali- että terveydenhuollon osallistumista päihde- ja mielenterveyspalvelujen tarjoamiseen.

Päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivät asiakkaat olivat merkittävä osa sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaista, joita haastateltavilla työntekijöillä oli. Walo (2017, 42) kertoo työntekijöiden kertoneen haastattelussa mielenterveys- ja päihdeongelmien olevan keskeisin asiakkailla oleva ongelma. Asiakkailta olevien ongelmien kerrottiin olevan usein ylisukupolvisia ja liittyvän vaikeisiin koti- ja lapsuusoloihin. Myös Kastarisen ja Kärkkäisen (2021, 38) ja Koposen (2019, 19) tutkimuksessa mainittiin yhdeksi tyypilliseksi asiakasryhmäksi mielenterveys- ja päihdeongelmista kärsivät asiakkaat. Vehniäisen (2019, 36) tutkimuksessa puolestaan kerrotaan, että asiakkaiden sosiaalisiin ongelmiin liitetään yhtenä syrjäytymisuhkaa aiheuttavana tekijänä päihde- ja mielenterveysongelmat. Voi siis päätellä, että päihde- ja mielenterveysongelmat ovatkin yleisesti kasaantuneiden ongelmien taustalla.

Työttömyys ja opiskeluun liittyvät haasteet

Yhtenä yleisimmistä syistä asiakkuudelle näyttäytyi myös pitkäaikaistyöttömyys, työttömyys yleisesti ja työ- ja toimintakykyyn sekä opiskelun loppuun saattamisen ongelmat. Walon (2019) haastattelujen perusteella työttömyys näyttäytyi yhtenä ongelmista, johon mielenterveyden haasteet ovat johtaneet ja tavoitteena sosiaalisessa kuntoutuksessa oli terveydentilan parantamisen ohella opiskelujen aloittaminen tai työllistyminen. (Walo 2019, 43.) Koposen (2019) kyselyyn vastanneet työntekijät kertoivat asiakkaille olevan pitkäaikaistyöttömyyttä, tarvetta selvittää työ- ja toimintakykyä sekä opiskelujen loppuunsaattamisen vaikeutta. (Koponen 2019, 19–21.) Vehniäisen (2019) tutkimuksen mukaan haastateltavien työntekijöiden asiakkaille yhteistä oli se, että pääsääntöisesti he olivat työvoiman ulkopuolella. Asiakkaille oli pitkäaikaistyöttömyyttä, jonka Vehniäinen lukee tutkimuksessaan kuuluvaksi syrjäytymisen uhkaan liittyviin ongelmiin. (Vehniäinen 2019, 35.)

Timon (2018) tutkimuksen mukaan hänen haastattelemiensa työntekijöiden asiakkaissa oli työttömiä työnhakijoita, työkyvyttömiksi todettuja, sairauslomalla olevia ja sellaisia, jotka eivät kyenneet kuntouttavaan työtoimintaan. Syrjäytymisriskissä olevat asiakkaat olivat kaikkien palveluiden ulkopuolella, heillä oli pitkittyneitä ongelmia, asiakkaille ei ollut ammattitutkintoa eikä opiskelupaikkaa sekä heillä oli keskeytyneitä opintoja. (Timo 2018, 65.) Myös Kastarisen ja Kärkkäisen (2021) tutkimuksessa painotettiin pitkäaikaistyöttömyyttä sekä mielenterveys- ja päihdeongelmia, mutta mainittiin myös kognitiiviset ongelmat. (Kastarinen ja Kärkkäinen 2021, 38.) Kognitiivisen toimintakyvyn ongelmien voisi ajatella liittyvän opiskelun loppuun saattamisen vaikeuteen, työelämään liittyviin ongelmiin sekä pitkäaikaistyöttömyyteen ja asioiden hoitamisen vaikeuteenkin, mutta syitä ja tarkempaa kuvausta näille asioille ei aineistoissa annettu, joten aineiston perusteella niiden taustasyitä ei voida luotettavasti päätellä.

Kotoa poistumisen vaikeus

Sekä Walon (2017, 42) että Vehniäisen (2019, 36–37) tutkimustuloksissa korostetaan toimintakyvyn vahvistamisen tarvetta ja kotoa liikkeelle lähtemisen vaikeutta normaalia arkielämää hankaloittavina asioina. Walon tutkimuksen perusteella kotoa poistumisen vaikeus liittyy syrjäytymiseen ja kotiin eristäytymiseen.

Vehniäisen tutkimuksessa haastateltu työntekijä painottaa kotoa lähtemisen olevan suuri haaste, mutta aineistosta ei selviä tarkoittaako työntekijä asian olevan suuri ongelma työnteon suhteen vai asiakkaalle. Vehniäinen kuitenkin kirjoittaa, että kotoa lähtemisen ongelma, samoin kuin sitoutumisen vaikeudet, nousee useassa vastauksessa esiin. Lisäksi hänen mukaansa ongelma liittyy kasaantuneisiin sosiaalisiin ongelmiin.

Koposen (2019, 19) tutkimuksessa tuli yksittäisenä mainintana esiin kotoa lähtemisen vaikeus, mutta koska se on mainittu erikseen asiana, jonka vuoksi asiakkaalle on tehty sosiaalisen kuntoutuksen päätös ja asia on työntekijän toimesta erikseen mainittu varsinaisten kyselyn kysymysten ulkopuolella, voidaan tätä syytä pitää merkittävänä. Timo (2018, 65) luokittelee tutkimuksessaan kotoa lähtemisen vaikeuden elämän- ja arjenhallinnan ongelmiin, mutta koska ongelma on yleisemmin luokiteltu heikentyneeseen toimintakykyyn, otan Timon havainnot esiin tässä luvussa. Tarkemmin Timo ei kuvaa kotoa lähtemisen ongelmaa, vaan se oli ainoastaan luetteloituna.

On hyvä mainita, että ainoa tutkimuksessani käyttämäni aineistoista, joissa ei erikseen mainittu kotoa lähtemisen vaikeutta oli Kastarisen & Kärkkäisen (2021) tutkimus. Kotoa lähtemisen vaikeus saattaa esimerkiksi sisältyä johonkin heidän esille tuomaansa asiakkailla olevaan haasteeseen tai asia ei tullut haastattelussa puheeksi tai yksinkertaisesti haastateltujen työntekijöiden asiakkailla ei ollut tätä ongelmaa. Mikäli tällaista ongelmaa ei ollut, näyttäytyy tämä merkittävänä erona tutkimusten välillä. Tätä ei kuitenkaan voida luotettavasti päätellä tutkimustuloksena.

Kotoa lähtemisen vaikeutta ei juurikaan avata aineiston tutkimuksissa tarkemmin eikä siten selviä syitä mistä ongelma johtuu. Tällainen ongelma vaikuttaa kuitenkin moneen asiaan asiakkaan arjessa. Ongelman aiheuttamista mahdollisista haasteista työntekoon ei myöskään aineistoissa otettu kantaa. Aineistojen sisällöistä voi kuitenkin päätellä, että kotoa lähtemisen ongelma on yksi ongelma moniongelmaisten asiakkaiden arjessa ja aiheuttaa sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden tarpeen.

Vehniäinen (2019) huomauttaa, että aina toimintakyvyn vahvistaminen muutostavoitteilla ei ole ajankohtaisia ja silloin tuen pitää olla ennemmin kannattelevaa. Syinä voi olla asiakkaan liian huono vointi tai ensisijaisena on esimerkiksi terveydellisen asian hoitaminen tai päihdeongelman hoitoon keskittyminen. Muutostavoitteet saattavat olla vielä epärealistisia tai asiakkaalla voi olla vielä liikaa epävarmuutta kohdata uusia asioita. (Vehniäinen 2019, 37.)

5.1.3 Arjenhallinnan ongelmat

Arjenhallinnan määrittely tapahtuu yleensä sen kautta, mitä seuraa puutteellisesta arjenhallinnasta ja pääosin tutkimukset liittyvät nuoriin aikuisiin. Myllyniemen (2015) mukaan keskeisessä roolissa arjenhallinnassa ovat ajanhallinta, taloudellinen osaaminen, sosiaaliset kyvyt, elämäntavat ja suunnitelmat tulevaisuudelle. Käytännön asioiksi hän luettelee mm. tulojen ja menojen tasapainon, laskujen maksamisen, ruuanlaiton, siivoamisen sekä muut kotityöt. Myllyniemi määrittää myös työelämässä sääntöjen mukaan toimimisen sekä yhteiskunnallisen vaikuttamisen osaksi arjenhallintaa. Hän myös huomauttaa, että arjen toimet eivät pelkästään tapahdu arjessa vaan myös tuottavat arkea. (Myllyniemi 2015, 5–6.) Arjen toimiksi voi siis määritellä kuuluvaksi erilaisia asioita riippuen siitä mitä elämäntilanne vaatii. Arjenhallinta puolestaan koostuu kyvystä suoriutua näistä toimista. Myllyniemen (2015, 6) mukaan arjenhallinta voidaan määrittää sekä päämääräksi mutta myös hyvinvoinnin edistämisen sekä sosiaalisen vahvistumisen keinoksi.

Sosiaalisessa kuntoutuksessa olevien asiakkaiden arjenhallinnan ongelmat näyttäytyivät merkittävänä syynä palveluun tulon asiakkuudelle. Tuen tarpeita arjessa selviytymiseen oli monenlaisia, mutta toisaalta tuen tarpeet olivat samankaltaisia aineiston tutkimusten väleillä. Esille nousi myös asiakaslähtöisyys asiakkaiden arjenhallinnan ongelmien tukemisen perustana. Tämä näyttäytyi konkreettisesti käytännön yhdessä tekemisen tarpeena. Walo (2021) kertoo haastattelemiensa työntekijöiden mukaan asiakkaiden arjenhallinnan tuen tarpeeseen kuuluvan taloudenhallinnan oppimisen, asumistaitojen opetteluun, päivätoiminnan ja sosiaalisten suhteiden lisäämisen ja ylläpitämisen. Käytännön asioiden hoitamisessa

tarvittiin yhdessä tekemistä. Näiden arjen toimien edistäminen vaatii heidän mukaansa aikaa sen sijaan, että yritettäisiin olla mahdollisimman tehokkaita. Tärkeää on myös se, että arjen toimet, joihin muutosta tavoitellaan, on sovittu yhdessä asiakkaan kanssa ja asiakas kokee mahdolliseksi saavuttaa tavoitteet. Keskeisenä työskentelyssä nähtiin se, että tuen tarve määritellään asiakkaan elämäntilanteen mukaan ja asiakasta kuunnellaan. (Walo 2021, 43–45.) Asiakkaan tilanne saattaa liittyä esimerkiksi asunnon menettämisen uhkaan tai asunnon saamiseen tai päihdekuntoutukseen sitoutumiseen, kuten Vehniäinen (2019) kertoo tutkimuksensa tuloksissaan. Tällaiset asiat liittyvät elämänlaadun ja elämäntilanteen vahvistamiseen ja konkreettisten tavoitteiden saavuttamisen hän kirjoittaa olevan merkityksellistä ja auttavan elämäntilanteen vahvistumisessa. (Vehniäinen 2019, 41–42.)

Koposen (2019) tutkimuksessa kyselyyn vastanneet työntekijät nostivat erillisenä kommenttina asiakkuuden kriteeriksi arjenhallintataitojen puutteen, joka ei ollut suoraan kyselyn kysymyksissä valittavissa. Asiakkaan tarvitsivat arjessa selviytymisen taitoja, päivätoimintaa sekä taitoja hoitaa asioitaan. (Koponen 2019, 19–21.) Kastarisen ja Kärkkäisen (2021) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa olevilla asiakkailla voi olla vaikeuksia ymmärtää ympäröivään maailmaan liittyviä asioita ja he tarvitsevat asioiden sanoittamista, jotta arjenhallinta mahdollistuu. Tutkimuksessa haastateltujen työntekijöiden mukaan ohjauksen ja keskustelun aiheena oli perusarkeen, pärjäämiseen, kodin siisteyteen ja harrastuksiin liittyvät asiat. Myös asiointikäynneissä, kuten esimerkiksi kaupassa asioimiseen, tarvittiin apua ja tukea. Käytännön harjoiteltaviksi asioiksi ja arkielämän taidoiksi määriteltiin laskujen maksaminen sekä kodista huolehtiminen. Sosiaalisen kuntoutuksen avulla pyritään siis tukemaan asiakasta monella eri elämän osa-alueella. (Kastarinen & Kärkkäinen, 35–38.)

Tuen tarve hyvinvoinnin edistämisessä

Hyvinvointi nousi yhtenä merkittävänä asiana esiin kirjallisuuskatsaukseni aineistoissa. Erilaiset hyvinvointiin liittyvät asiat olivat yhtenä perusteena sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuteen. Hyvinvointi erilaisten yksittäisten huomioon otettavien asioiden, kuten terveyden, ravitsemuksen, levon ja sosiaalisten suhteiden

kautta tuli esiin Kastarisen ja Kärkkäisen (2021) tutkimuksessa, jossa haastattelujen työntekijöiden mukaan ohjauksen ja keskustelun aiheena olivat usein nämä hyvinvointiin liittyvät asiat. (Kastarinen & Kärkkäinen, 35–38.) Päihteiden käytön vähentämiseen, elämänlaadun parantamiseen, arjen rytmitykseen ja säännöllisyyteen sekä sosiaalisiin suhteisiin liittyvät asiat esiintyivät puolestaan Koposen kyselyn vastauksissa (Koponen 2019, 19–21). Sosiaaliset suhteet ja niiden ylläpitämisen kertoo myös Walo (2021, 43) olevan sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden elämäntilanteiden haastavina asioina. Hyvinvoinnin edistämisen käsite sosiaalista kuntoutusta kuvaavana määritelmänä nousi esiin Timon (2018) tutkimuksen tuloksissa. Asiakkaat tarvitsivat Timon mukaan arjenhallintaan tukea asioiden hoidossa, asumistaidoissa ja arjen ongelmien selvittelyssä sekä rohkaisua arkielämässä selviytymisessä, mutta haastateltavat nostivat esiin myös hyvinvointiin liittyviä tuen tarpeita. Tarvetta oli saada ohjausta itsestä huolen pitämiseen ja hyvinvointiin ja näihin annettavan tuen kuvattiin olevan elintapaohjausta. Sosiaalisen kuntoutuksen nähtiin olevan muun ohella hyvinvointia edistävää toimintaa. Elintapaohjauksessa neuvonta ja ohjaus koostui liikuntaan, ravintoon, lepoon ja terveyteen liittyvistä aiheista. Asiakkaita tuettiin myös kannustamalla harrastustoimintaan. Timon tutkimustuloksissa ei avattu sitä kuinka paljon elintapaohjaus lähti asiakkaiden yksilöllisistä tarpeista ja sitä mainittiin toteutettavan jonkin verran yksilöohjauksena, mutta myös ryhmätoiminnoissa hyödyntäen eri tahojen osaamista ja yhteensovittamista. (Timo 2018, 60–61.) Hyvinvointiin voi nähdä liittyvän myös henkisten voimavarojen vahvistamisen, voimaantumisen sekä itsetunnon lisäämisen, joita sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaat Vehniäisen (2019) tutkimuksen mukaan tarvitsevat. Siten asiakkaiden elämänhallinta vahvistuu ja asiakkaan näkemys itsestään tasavertaisena paranee ja hän kokee elämänsä tarkoituksellisemmaksi. (Vehniäinen 2019, 41.)

Taulukko 2. Asiakkuuden syyt sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa aikuissosi- aalityössä	
Talousasiat	Tulotason turvaaminen, pitkittynyt toimeentulotuki- asiakkuus, laskujen maksaminen
Toimintakyky	Syrjäytymisen ehkäiseminen Päihteidenkäytön ongelmat: - päihdepalvelun ulkopuolella tai niitä ei ole saatavilla Mielenterveysongelmat: - mielenterveyspalvelujen ulkopuolella - ei diagnoosia - paniikkihäiriöt - sosiaalisten tilanteiden pelko Työttömyys ja opiskelujen loppuunsaattaminen: - pitkäaikaistyöttömyys - sairausloma, heikentynyt terveydentila - tarve selvittää työ- tai opiskelukyky - kykenemättömyys osallistua kuntouttavaan työtoimintaa - ei ammattitutkintoa eikä opiskelupaikkaa - keskeytyneitä opintoja Kotoa poistumisen haasteet - syrjäytyminen - kotiin eristäytyminen - sitoutuminen - kasaantuneet sosiaaliset ongelmat
Arjenhallinta	Perusarki ja asumisen taidot - pärjääminen - kodin siisteys, kodista huolehtiminen - harrastukset - asiointikäynnit - laskujen maksaminen - päivätoiminta Hyvinvointi - terveydentila - ravitsemus - lepo - elämänlaatu - liikunta - elintapaohjaus - elämänhallinta - sosiaaliset suhteet - päihteiden käytön vähentäminen

5.2 Sosiaalisen kuntoutuksen työtavat aikuissosiaalityössä

5.2.1 Tapaamiset

Asiakkaiden tapaaminen kuuluu luonnollisesti sosiaalisen kuntoutuksen palveluun ja olisi hyvin vaikea kuvitella sitä edes tehtävän ilman asiakkaiden tapaamisia. Käyttämieni aineistojen mukaan tapaamiset olivat osa kuntoutusta, ja sisältö vaihteli asiakkaiden tarpeiden mukaan. Kastarisen & Kärkkäisen (2021) mukaan työntekijät kertoivat sosiaalisen kuntoutuksen olevan monimuotoista ja sisältävän paljon erilaista toimintaa eikä heillä itse asiassa ollut erillisiä palveluja tarjottavana vaan palvelu oli kokonaisvaltaista sosiaalityötä. Keskusteluajat ja tapaamiset kuuluvat heidän mukaansa olennaisena osana palveluun. Kuitenkaan yksittäisiä neuvonta- tai ohjauskertoja ei mielletty sosiaalisesti kuntoutukseksi. (Kastarinen & Kärkkäinen 2019, 36.)

Asiakkaiden tapaaminen paikan päällä kasvokkain näyttäytyy aineistoni tutkimustulosten mukaan olevan poikkeuksetta tapa, jota työntekijät käyttivät. Esimerkiksi puheluita tai videopuheluita ei mainittu lainkaan asiakasaikojen toteuttamistapoina. Etätapaamiset eivät siis kuuluneet työskentelytapoihin. Eroa oli kuitenkin jonkin verran siinä missä tapaamiset tapahtuivat. Timon (2018) tutkimukseen osallistuneet haastateltavat työntekijät kertoivat kokevansa asiakkaan arkiympäristöön jalkautuvan työn toimivan paremmin kuin toimistotapaamisten. Tapaamiset tapahtuivat siten joko toimistolla, kotikäynneillä tai muualla tarpeen mukaan joustavasti. (Timo 2018, 72.) Myös Vehniäinen (2019) kirjoittaa tutkimustuloksissaan vaikuttavista työmenetelmistä, joista keskeiseksi nousivat kotikäynnit ja arkeen annettava tuki eli lähityö. Vehniäisen tutkimuksen mukaan tärkeää on intensiivinen, kokonaisvaltainen ja asiakasta lähellä tapahtuva työskentely. Myös asiakkaaseen tutustuminen ja luottamuksellisen suhteen aikaansaaminen nähdään tärkeänä. Jotta nämä saavutettaisiin, tulee työntekijällä olla mahdollisuus käyttää aikaa joustavaan työskentelyyn ja useisiin tapaamiskertoihin. Jalkautuminen antaa sosiaalisen kuntoutuksen palvelusta myös matalan kynnyksen palvelun vaikutelman. (Vehniäinen 2019, 38–39.) Asiakaslähtöisyys näkyi myös Koposen (2019) tutkimustuloksissa. Koponen kertoo kyselytutkimuksensa perusteella

työntekijöiden olevan valmiita räätälöimään palvelua ja tapaamisia asiakkaan tarpeen mukaan. Tuloksista voi päätellä, että myös jalkautumista asiakkaan tarpeen mukaan tapahtuu. (Koponen 2019, 21.)

Päinvastaisia, mutta ei kuitenkaan jalkautumista poissulkevia tuloksia oli myös nähtävillä aineiston tutkimustuloksissa. Walon (2017) mukaan yksi konkreettinen, lähes kaikkien haastateltavien puheissa esille noussut konkreettinen auttamisen tapa, oli mukaan lähteminen. Walon haastattelemat työntekijät kertoivat kuitenkin tapaavansa asiakkaat pääasiassa toimistolla, jotta keskustelulle oli rauhallinen ympäristö. Muita paikkoja tapaamisille oli yhteistyötahojen luona, asiakkaiden luona ja kahviloissa. Asiakkaan oma toive paikasta koettiin kyllä tärkeänä, mutta myös eriäviä näkemyksiä ilmeni. Kotikäyntejä ja mukaan lähtemistä ei koettu kaikkien työntekijöiden keskuudessa välttämättöminä vaan toimistotapaamisten nähtiin olevan yhtä hyödyttäviä ja yksi työntekijöistä näki työnsä olevan nimenomaan toimistotyötä. (Walo 2017, 47.)

5.2.2 Yhteistyötahojen käyttäminen sosiaalisen kuntoutuksen toteuttajina

Tutkimusaineistoni mukaan haastatellut työntekijät eivät aina päätyneet toteuttamaan sosiaalisen kuntoutuksen palvelua itse. Joissakin tapauksissa palvelua haettiin asiakkaalle yhteistyötahojen kautta. Walo (2017) kirjoittaa yhteistyötahon kautta saatavan tuen tavoitteena olevan hoitokontaktin luominen asiakkaalle. Vaikka Walo puhuu hoitokontaktista, hän vaikuttaa tarkoittavan sillä nimenomaan sosiaalisen kuntoutuksen tahoa eikä terveydenhuollon kontaktia, koska kertoo työskentelyn olevan samantapaista kuin haastateltujen työntekijöiden omakin työskentely. Walon haastattelemat työntekijät kertoivat, että muun tahon kautta haettava sosiaalisen kuntoutuksen palvelu tulee kyseeseen, mikäli asiakkaalla arvioitiin olevan erityisen tuen tarve eli useampi tuen tarve ja tarve saada tukea arjenhallintaan ja esimerkiksi mukana kulkemista. Asiakkaan edellytettiin myös olevan motivoitunut tuen vastaanottamiseen. Tällainen ratkaisu perusteltiin sillä, että omatyöntekijät eivät kokeneet pystyvänsä antamaan niin tiivistä ja pitkäkestoisesta tukea ja jalkautumaan asiakkaan kotiin niin usein kuin asiakasohjausryhmän kautta järjestettävien palvelujen kautta. Myös asunnon hankkimisen tarve oli

sellainen, joka johti ostopalvelun hakemiseen, koska asunnon saaminen mahdollistui vain ostopalvelun kautta. (Walo 2017, 49.)

Kastarinen & Kärkkäinen (2021) kirjoittavat tutkimustuloksissaan, että asiakkaan ohjaaminen muiden sosiaalista kuntoutusta järjestäviin tahoihin miellettiin osaksi sosiaalista kuntoutusta. Samoin sosiaalisen kuntoutuksen ostamisen organisointi muilta tahoilta oli osa prosessia. (Kastarinen & Kärkkäinen 2021, 36.) Walon sekä Kastarisen & Kärkkäisen tutkimustulokset näyttäytyvät tässä mielessä erilaisena kuin aineiston muiden tutkimusten tulokset. Muissa tutkimuksissa haastateltavat tekivät sosiaalisen kuntoutuksen palvelua pääasiassa itse, kun taas Walon sekä Kastarisen & Kärkkäisen tutkimuksen haastateltavien käytäntöihin kuului selkeämmin hakea sosiaalisen kuntoutuksen palvelua asiakkaille muilta tahoilta ja tällainen käytäntö katsottiin aikuissosiaalityössä tehtävään sosiaaliseen kuntoutukseen. Koposen (2019, 22) kyselytutkimuksessa ohjaaminen toiselle sosiaalista kuntoutusta järjestävälle taholle näyttäytyy huomattavasti vähäisempänä, koska vain yksi vastaaja on maininnut toisen tahon raportoivan sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteiden toteutumisesta.

Käytännöissä näkyy eroja myös palvelujen saatavuuden suhteen. Muihin palveluihin ohjaamista tapahtuu osana aikuissosiaalityön sosiaalista kuntoutusta siten, että mukaan yhteensovitetään muita palveluita, kuten Vehniäinen (2019) kirjoittaa haastattelemiensa työntekijöiden kertoneen. He kuitenkin mainitsevat, että tällainen ei aina ole mahdollista alueittaisten erojen vuoksi. Vehniäinen (2019, 36, 41.) Myös Timon (2018) tutkimuksen mukaan työntekijöiden oli vaikea saada ohjattua asiakkaita muiden tahojen palveluihin diagnoosilähtöisyyden vuoksi. Aikuissosiaalityön tekemän sosiaalisen kuntoutuksen ei nähty olevan riittävää yksinään, mutta palvelupolkujen löytämisessä oli ongelmia ja yhteistyössä muiden tahojen kanssa kehittämistarpeita. Paljon tukea tarvitsevia asiakkaita ei saatu ohjattua heille sopivien palvelujen piiriin, vaikka aikuissosiaalityön resurssien ei koettu riittävän palvelun tuottamiseen. (Timo 2018, 71.) Aineiston tutkimustulosten perusteella vaikuttaakin siltä, että saatavilla olevia palveluita asiakkaille ei ole riittävästi tai tarpeeksi kattavasti. Haastateltujen työntekijöiden antaman sosiaalisen kuntoutuksen sisältö jää tässä suhteessa epäselväksi ja syy sille miksi asiakkaat

on tarve ohjata muulle taholle resurssien puutteen vuoksi jää avaamatta tarkemmin.

5.2.3 Työmuotoina yksilötyö ja ryhmänohjaus

Aikuissosiaalityön työmuotoihin kuuluvat pääasiallisesti yksilöllinen ohjaus sekä ryhmätoiminnan ohjaus. Vehniäisen (2019) tutkimustuloksiin luokitelluissa vaikuttavissa työmenetelmissä mainitaan asiakkaan yksilöllinen tukeminen psykososiaalisena tukena ja henkilökohtaisena ohjauksena sekä kohtaaminen ja kulkeminen asiakkaan rinnalla. Kastarisen & Kärkkäisen (2021) tutkimuksen tulokset ovat saman suuntaisia kuin Vehniäisen. Sosiaalisen kuntoutuksen nähtiin sisältävän yksilöllistä tukea, ryhmätoimintaa, tukihenkilötoimintaa ja asumisen tuen palveluita sekä neuvontaa, ohjausta ja keskustelua. Tutkimuksen tulosten kuvailu antaa kuitenkin ymmärtää, että yksilötyönä tehtävä ohjaus on se mitä työntekijät tekevät. (Kastarinen & Kärkkäinen 2021, 34.) Yksilötyön hallitsevuus työmuotona tuli esiin myös muiden aineiston tutkimusten tuloksissa. Koposen (2019) kyselytutkimuksen avoimeen kysymykseen vastanneet työntekijät kuitenkin korostivat, että palvelu rakentuu asiakkaan tarpeiden mukaan ja siihen voi sisältyä useampi erilainen työmuoto. (Koponen 2019, 21.) Timon (2018) tutkimuksen mukaan yksilötyön kuvattiin olevan yksilöllinen ja tavoitteellinen ohjausprosessi, joka perustuu palvelutarpeenarviossa tehtyyn suunnitelmaan. Yksilötyö oli siis määritelty etukäteen suunnitelmallisesti. Yksilöohjaus nähtiin kuitenkin eri asiana kuin sosiaaliohjaus tai sosiaalityöntekijän ohjaus, koska yksilöohjaus miellettiin intensiiviseksi sosiaalisen kuntoutuksen palvelun työmuodoksi, joka sisältää asiakkaan rinnalla kulkemista, rohkaisua, kannustamista, arjen asioissa tukemista ja toimintakyvyn ongelmissa tukemista. (Timo 2018, 72.)

Walon (2017) tutkimuksen mukaan asiakkaat kaipaivat pääasiallisesti yksilötaapamisia. Ryhmätoimintaa olisi ollut kyllä kattavasti saatavilla, mutta ryhmätoiminta työmuotona ei soveltunut haastateltavien työntekijöiden asiakaskunnalle. Asiakkaat eivät kyenneet osallistumaan ryhmätoimintaan psyykkisten syiden vuoksi ja heitä oli vaikea motivoida osallistumaan ryhmätoimintaan. Lisäksi ryhmätoiminnan vaihtelevuus hankaloitti asiakkaiden ohjaamista, koska työntekijöi-

den oli vaikea muistaa mitä ja millaista ryhmätoimintaa oli tarjolla. Walon tutkimuksen tulosten perusteella voikin päätellä, että haastatellut työntekijät itse tarjosivat yksilötyönä toteutettavaa ohjausta ja ryhmätoiminnan toteutti jokin muu taho. (Walo 2017, 48.) Timon tutkimuksen perusteella ryhmätoiminta näyttäytyi olevan vielä osittain kokeiluasteella ja kehitysvaiheessa. Pääasiassa ryhmätoimintaa toteutettiin aikuissosiaalityön sosiaalisessa kuntoutuksessa ryhmänohjauksina, mutta ryhmätoimintaa järjestettiin myös muilla tahoilla ja esimerkiksi työpajojen toiminta luettiin ryhmätoiminnaksi. Ryhmätoimintaa kuvattiin haastateluissa toiminnallisina ja matalankynnyksen palveluina. Tavoitteena ryhmiin osallistuville sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaille oli vahvistaa itsetuntoa, toimintakykyä ja voimavaroja. Ryhmien teemat olivat monenlaisia, esimerkiksi voimaannuttavaa valokuvausta, erilaisiin harrastuksiin liittyvää, ruuanlaittoa ja hyvinvointiin sekä luovuuteen painottuvaa. Työntekijät ohjasivat ryhmää yleensä kerran viikossa noin kahden tunnin ajan. Ryhmän ohjaus vei siis työntekijältä jonkin verran työajasta, mutta tutkimuksen tuloksissa ei otettu kantaa, miten työntekijät kokivat ajallisen resurssinsa riittävän. Haastatellut kuitenkin kertoivat, että kaikilla alueilla ei ollut mahdollisuuksia ryhmätoiminnan järjestämiseen sosiaalisen kuntoutuksen työmuotona. Lisäksi ryhmätoiminnoissa nähtiin vielä puutteita ja kehityskohteita. (Timo 2018, 72–73.)

5.3 Yhteenveto

Aikuissosiaalityössä tarjottavan sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden syyt ovat moninaisia. Pelkkää yhtä syytä asiakkuudelle ei ole vaan ongelmia on kertynyt useita ja usein ne ovat kasaantuneet. Asiakkaiden elämäntilanteet ovat erilaisia ja sisältävät erilaiset syyt sille, miksi he ovat asiakkuuteen ohjautuneet. Taloudelliset syyt ovat yksi syy muiden ongelmien ohella, mutta ne eivät erottuneet pääasiallisina syinä. Toimintakyvyn haasteet sisältäen päihde- ja mielenterveysongelmia, työttömyyden ja koulutukseen liittyviä haasteita sekä kotoa poistumisen vaikeutta näyttäytyivät suurempina syinä, joihin sitten liittyi erilaisia niistä aiheutuneita tai niitä aiheuttaneita syitä.

Aineiston tutkimuksiin haastateltujen työntekijöiden työtapoihin vaikutti selvästi asiakkaiden elämäntilanne ja se miksi he palvelun asiakkaina olivat. Työtavoista

yksilöllisenä ohjauksena tai lähityönä tehtävä työmuoto oli yleisin sosiaalisen kuntoutuksen työtapa aikuissosiaalityössä. Ryhmätoiminnan järjestäminen nähtiin kuuluvan sosiaalisen kuntoutuksen työtapoihin, mutta vaihtelua sen toteuttamisessa ilmeni. Ryhmätoimintaa toteutettiin jonkin verran itse, mutta sitä myös hankittiin yhteistyötahoilta. Yhteistyötahoilta hankittiin myös sosiaalisen kuntoutuksen palvelua osittain tai kokonaan mikäli asiakkuuden katsottiin vaativan intensiivisempää palvelua kuin mitä työntekijä pystyi tarjoamaan. Tällainen työskentelytapa ei kuitenkaan ollut kaikkien aineistojen haastateltujen työntekijöiden tapana, vaan pääasiassa sosiaalinen kuntoutus toteutettiin itse.

6 POHDINTA

Tarkoitukseni opinnäytetyössäni oli muodostaa selkeämpi kuva sosiaalisesta kuntoutuksesta aikuissosiaalityön palveluna ja selvittää millaisia haasteita on sosiaalisen kuntoutuksen asiakkailla ja millaisia työtapoja sosiaalisessa kuntoutuksessa käytetään. Aineistoksi valikoitui vuoden 2014 lakimuutoksen jälkeen kerätyistä aineistoista tehtyjä tutkimuksia. Sain käyttämästäni aineistosta vastauksia tutkimuskysymyksiini ja tutkimukseni tavoite täyttyi.

Aineiston perusteella huomasin, että aihe on laaja ja sitä on vaikea määritellä tarkasti. Itselläni oli hyvä käsitys sosiaalisesta kuntoutuksesta, koska sitä olen tehnyt muutaman vuoden ajan, vaikkakin työstäni ei sosiaalisen kuntoutuksen nimitystä ole organisaatiossa käytetty ja käsite on vasta viime aikoina mukaan työnkuvani määrittelyyn ilmaantunut. Verrattuna omiin kokemuksiini, kirjallisuuskatsauksen tulokset yllättivät jonkin verran. Oman kokemukseni mukaan asiakkailla hallitsevana haasteena ovat neuropsykologisista häiriöistä johtuvat haasteet arjenhallinnassa. Tätä ei kuitenkaan nimetty yhdessäkään aineiston tutkimuksessa.

Aineistoissa mukana olleiden työntekijöiden vastausten perusteella heillä oli selkeänä se näkemys, että sosiaalisen kuntoutuksen tarkoitus oli vahvistaa asiakkaan toimintakykyä ja parantaa arjenhallintaa. Työtavat sosiaalisen kuntoutuksen toteutuksessa toisaalta vaihtelivat työntekijöiden vastauksissa, mutta toisaalta niissä oli samankaltaisuuksia sekä saman tutkimuksen sisällä että eri tutkimusten kesken. Työtapoina käytettiin jalkautumista, mukana kulkemista, toimistotapaamisia, yksilötyötä sekä ryhmätoimintaa. Myös organisaation ulkopuolelta ostettu palvelu nähtiin yhtenä tapana toteuttaa sosiaalista kuntoutusta. Ostopalvelun käyttö näyttäytyi huomattavasti vakiintuneempaa käytäntönä yhdessä tutkimuksessa ja vastausten perusteella voitiin päätellä, että tämä johtui ajankäyttöön liittyvistä haasteista. Yhden tutkimuksen tuloksissa puolestaan otettiin esille työntekijöiden erilainen näkemys siitä missä työtä tehdään ja näkemys toimistotyöstä

nousi vahvemmin esille. Joka tapauksessa jokaisen tutkimuksen tuloksissa korostettiin asiakaslähtöisyyttä työtavan ja asiakkaan tilanteen ja toimintakyvyn rajoissa työskentelemistä.

Sosiaalisen kuntoutuksen tarkan määrittelyn puuttuminen sosiaalihuoltolaissa näkyy kirjallisuuskatsaukseni tuloksissa. Vaikka sosiaalinen kuntoutus on säädetty laissa hyvinvointialueiden ja kuntien toteutettavaksi palveluksi, sen toteutuksessa käytetään selvästi harkintaa ja lakia sovelletaan melko vapaasti. Toisaalta tarkan määrittelyn puuttuminen antaa työntekijöille vapauksia käyttää laajasti erilaisia menetelmiä, mutta sitä käytetään myös palvelun ulkoistamiseen. Tällaiset erot saattavat aiheuttaa epätasa-arvoisuutta palvelun saatavuuteen ja sisältöön eri kunnissa ja hyvinvointialueilla.

6.1.1 Tutkimuksen luotettavuus

Koska opinnäytetyöni toteutettiin kirjallisuuskatsauksena, liittyy tutkimuksen luotettavuus paljolti sen luotettavaan toteutustapaan, tieteellisyyteen sekä sen toistettavuuteen. Pyrin täyttämään nämä ehdot näillä tavoilla:

- 1) perustelemalla käytetyn aineiston valinnan mukaanotto- ja poissulkukriteerit määrittämällä ja kertomalla tietokantoihin ja hakutuloksiin liittyvät valinnat
- 2) aineistoon valittiin luotettavia, tieteellisiä opinnäytetöitä
- 3) tutkimusmenetelmien valinnat on tehty tutkimuksen tarkoitusta ajatellen ja valinnat perusteltu
- 4) tutkimuksen vaiheet on kirjattu ja viitattu tutkimusmenetelmiä koskevaan teoriaan

Aineistoa ei ollut saatavilla kovin runsaasti mikä oli hiukan yllättävää, kun ottaa huomioon kuinka laajasta aiheesta on kyse. Tämä johtuu ehkä siitä, että aikuis-sosiaalityössä ei yleisestikään käytetä vielä termiä sosiaalinen kuntoutus. Tosin aikuissosiaalityöstä tehtyjä tutkimuksia oli haasteellista löytää muillakaan haku-sanoilla. Tutkimuksen luotettavuutta kuitenkin lisää se, että aineistot sisälsivät

työntekijöiden äänen. Niissä oli siis suoraan työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia.

Tutkimuksen luotettavuutta saattaa heikentää se, että uudistettu sosiaalihuoltolaki sisältäen sosiaalisen kuntoutuksen on ollut voimassa vasta joitakin vuosia tutkimusaineistoni ajankohtiin mennessä. Se ja lain antamat melko vapaat kädet sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamiseen ovat ehkä vaikuttaneet siihen, että eroja valituissa työtavoissa ilmenee. Tosin sekin on tutkimustulos, joka on hyvä huomioida. Tätä tutkimusta olisikin mielestäni hyvä käyttää vertailukohtana myöhemmille tutkimuksille.

6.1.2 Mitä kannattaisi tutkia jatkossa

Jatkotutkimuksena olisi mielestäni hyvä tutkia tarkemmin asiakkuuden taustasyitä ja muiden palveluiden saatavuuden vaikutuksia sosiaalisen kuntoutuksen palveluun tulolle. Lisäksi tutkimuksia olisi hyvä olla lisää käytännön toteutustavoista ja siitä mitä vaaditaan työkuultuurilta, jotta palvelua pystytään toteuttamaan lain vaatimalla tavalla. Myös asiakkaiden näkökulma aiheeseen olisi mielenkiintoinen ja antaisi kehittämismielessä merkittävää informaatiota.

Sosiaalinen kuntoutus aikuissosiaalityössä on vielä mielestäni liian vähän tutkittu aihe siihen nähden, että varsinkin haastavissa elämäntilanteissa elävien nuorten aikuisten määrä lisääntyy jatkuvasti. Uusien tutkimusten perusteella sosiaalisen kuntoutuksen palvelun kehittämistarpeet tulisivat paremmin esille ja palvelun tarve näyttäytyisi selkeästi.

LÄHTEET

Aikakauskirja Duodecim. 1995. Päihdeongelmaisen työkyky. 111(17):1683-Verkkosivu. Viitattu 27.10.2023.

<https://www.duodecimlehti.fi/duo50379>

Aveyard, H. 2014. Doing a literature review in health and social care: a practical guide. Berkshire: Open University Press.

Blomgren, S., Karjalainen, J., Karjalainen, P., Kivipelto, M., Saikkonen, P., Saikku, P. 2016a. Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen raportti 4/2016. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino oy.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130515/URN_ISBN_978-952-302-648-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Blomgren, S., Karjalainen, J., Karjalainen, P., Kivipelto, M., Saikkonen, P., Saikku, P. 2016b. Perustoimeentulotuki siirtyy Kelaan - miten asiakas saa sosiaalityön palvelut? Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Päätösten tueksi: 1/2016. Verkkosivu. Viitattu 19.10.2023.

<https://www.julkari.fi/handle/10024/129739>

Blomgren, S. & Kivipelto, M. 2012. Valtastus – valtakunnallinen aikuissosiaalityön kartoitus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 27/2012. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy. Verkkosivu. Viitattu 19.10.2023.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80404/da26a400-efca-4ee2-83a4-9a946b70ed6f.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Karjalainen, P., Liukko, E. & Muurinen, H. n.d. Sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalli (THL). Sosiaalityön vaikuttavat toimintamallit-pilottivaiheen opas. Verkkosivu. Viitattu 26.10.2023.

<https://innokyla.fi/sites/default/files/2022-05/Sosiaalisen%20kuntoutuksen%20toimintamalli%20%28THL%29.pdf>

Kastarinen, N., Kärkkäinen, M. 2021. Sosiaalinen kuntoutus aikuissosiaalityön näkökulmasta. Opinnäytetyö (AMK). Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala. Savonia-ammattikorkeakoulu.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/508286/K%c3%a4rkk%c3%a4inen_Milla%20Kastarinen_Nina.pdf.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Kreodi. 2022. Kirjallisuuskatsauksen ohjausperustana tutkimuskysymys ja ohjaushaastattelu. Verkkosivu. Viitattu 15.10.2023.

<https://www.kreodi.fi/arkisto/artikkelit/kirjallisuuskatsauksen-ohjaus-perustana-tutkimuskysymys-ja-ohjaushaastattelu.html>

Koponen, M. 2019. Sosiaalinen kuntoutus Porin aikuissosiaalityössä – Palvelun kuvaus ja kehittämistarpeen selvitys. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Satakunnan ammattikorkeakoulu.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/227549/Koponen_Merita.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 26.6.2015/817. Verkkosivu. Viitattu 19.10.2023.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150817>

Pitkänen, T. & Levola, J. 2016. Päihde- ja mielenterveysongelmat kuormittavat toimintakykyä. Verkkosivu. Viitattu 27.10.2023.

https://tiedostot.a-klinikkasaatio.fi/tutkittua/Tiimi_516.pdf

PRO SOS – hanke. 2017–2019. Aikuissosiaalityö. PRO SOS -hankkeen julkaisu. Viitattu 30.10.2023.

<https://www.prosos.fi/wp-content/uploads/2019/06/Aikuissosiaality%C3%B6site.pdf>

Puromäki, H., Kuusio, H., Tuusa, M. & Karjalainen, J. 2017. Sosiaalihuoltolaki ja sosiaalinen kuntoutus. Kuntakyselyn tulokset. Terveiden- ja hyvinvoinninlaitoksen julkaisu.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131975/Sosiaalihuoltolaki_Tyo_47-2016_net.korj%20240217.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja.

https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/7961/isbn_978-952-476-349-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2017. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. Helsinki. Verkkosivu. Viitattu 26.10.2023.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301. Verkkosivu. Viitattu 19.10.2023.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Sosiaali- ja terveysministeriö. n.d. Sosiaalinen kuntoutus. Verkkosivu. Viitattu 20.10.2023.

<https://stm.fi/sosiaalinen-kuntoutus>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2022. Osallisuus. Verkkosivu. Viitattu 27.10.2023.

<https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Timo, A. 2018. Sosiaalinen kuntoutus – Sosiaalisen kuntoutuksen jäsentäminen. Opinnäytetyö. YAMK.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/147756/Timo_Anne.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Torraco, Richard J. 2005. Writing Integrative Literature Reviews: Guidelines and Examples. Human Resource Development Review 4.

<https://journals-sagepub-com.lib-proxy.tuni.fi/doi/epub/10.1177/1534484316671606>

Vehniäinen, M. 2019. Sosiaalinen kuntoutus kunnallisessa aikuissosiaalityössä. Maisterintutkielma. Sosiaalityö. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Humanistisyhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylän yliopisto.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/67923/URN%3aNB%3afi%3ajyu-202002212147.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Walo, V. 2017. Sosiaalinen kuntoutus Vantaan aikuissosiaalityössä. Nuorten aikuisten parissa työskentelevien sosiaalialan ammattilaisten kertomana. Opin näytetyö. Ylempi AMK. Metropolia Ammattikorkeakoulu.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/137617/Walo_Vaula.pdf?sequence=1&isAllowed=y